

Г. І. Коберник

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розкрито зміст поняття «соціалізація» особистості, її структуру. Зроблена спроба обґрунтувати, що сприятливе середовище для соціалізації дітей молодшого шкільного віку створюється в умовах навчальної взаємодії.

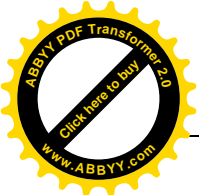
Ключові слова: соціалізація, молодший школяр, інтерактивне навчання.

Постановка проблеми. Одне з головних завдань виховання у наш час полягає в підготовці підростаючої особистості до вступу в доросле життя, до життєдіяльності в навколишньому її середовищі, яке має тенденцію до постійної зміни. Тому випускник загальноосвітньої школи має не тільки постійно пристосовуватися до конкретних умов, а й бути готовим до їх змін. Проте школа на сьогодні все-таки основну свою увагу зосереджує на наданні учневі необхідних знань, виробленні вмінь і навичок, але недостатньо навчає школярів ухвалювати відповідальні рішення, критично мислити, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, розв'язувати конфлікти. Мова йде про вміння відповідно самостійно діяти в конкретних ситуаціях, що чекають на людину в соціумі. Отже, створення умов для формування основ соціалізації особистості школяра є актуальною проблемою сучасної загальноосвітньої школи.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема соціального становлення школярів і механізмів впливу на результативність цього процесу протягом останніх років інтенсивно досліджувалася як вітчизняними, так і зарубіжними вченими: соціологами, психологами, педагогами. Фундаментальною основою для дослідження стали праці, які розкривають філософію і методологію виховання (В. Афанасьєв, І. Бех, Б. Бітінас, І. Зязюн, І. Кон, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.).

Загальнотеоретичний підхід до змісту і технологій соціально-педагогічної роботи в навчальних закладах виразно простежується у працях Г. Андреевої, О. Безпалько, А. Бойко, В. Бондаря, Н. Кузьміної, В. Лозової, Л. Міщик, А. Мудрика, С. Савченка, Г. Троцько, Л. Хомич, Н. Щуркової та ін.

Технологічний аспект соціалізації в умовах навчального закладу розкривали О. Газман, Ю. Гапон, Т. Говорун, О. Жабокрицька, В. Іванова, А. Капська, С. Кириленко, О. Кузьменко, П. Куліша, Н. Лавриченко, І. Мудрик, Л. Нечепоренко та ін.

Водночас, незважаючи на досить значну кількість праць у галузі соціалізації, з'явилася і дедалі частіше усвідомлюється науковцями та практиками суперечність між посиленням соціалізації педагогічного процесу і нерозробленістю умов для соціально-педагогічного впливу на особистість, однією з яких є досить помітною така умова, як навчальна взаємодія школярів, зокрема молодшого шкільного віку, у процесі навчально-пізнавальної діяльності на уроці.

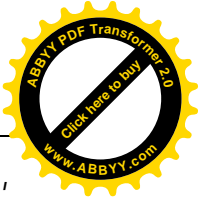
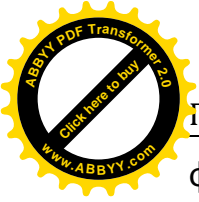
Мета статті – проаналізувати потенціал навчальної взаємодії на уроці молодших у процесі соціалізації молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація як процес засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду свідчить про нормальне, безболісне входження людини в суспільне життя.

І. Кон відзначає, що соціалізація – це «сукупність усіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює і відтворює певну систему знань, норм, цінностей, що дає йому змогу функціонувати як повноправному члену суспільства» [2, 225]. До того ж учений зосереджує увагу на тому, що «в реальному процесі соціалізації індивіди не просто адаптуються до середовища і засвоюють соціальні норми і правила, які їм пропонуються в готовому вигляді, а й опановують науку створювати щось нове, перетворюючи самих себе і навколишній світ» [3, 218]. Особистість має сприймати спосіб життя, у якому сама живе: його культуру праці, побуту, дозвілля, відносини в суспільстві й державі та активно діяти з метою власного зростання та здійснення перетворень у суспільстві [4].

Як доводять результати досліджень, сприятливим середовищем для соціалізації школярів є спільна діяльність і спілкування в певному освітньому просторі. Її продуктами виступають: ставлення індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість, ціннісно-смісловне ядро світогляду та інші компоненти індивідуальної свідомості. Рівень сформованості цих компонентів у молодшого школяра залежить від того, наскільки він психологічно готовий усе сприйняти і скільки для себе із соціального досвіду засвоїть.

Ефективним середовищем для формування згаданих вище показників соціалізації особистості молодшого шкільного віку є оточення, в якому відбувається взаємодія, встановлюються і розвиваються найбільш глибокі особистісні контакти. Основну роль у створенні такого середовища виконують педагоги, тому що основним видом діяльності школяра є навчально-пізнавальна. Саме вчитель має сконцентрувати свої зусилля на створенні інкубаційного навчального простору, який би сприяв

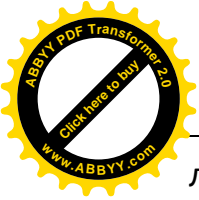
формуванню в особистості таких структурних компонентів соціалізованості, як загальнолюдські цінності, спосіб життя в колективі, незалежність, упевненість та самостійність, ініціативність та незакомплексованість, соціальна поведінка, яка схвалюється суспільством.

Саме вчитель, задовольняючи потребу молодшого школяра у спілкуванні з дорослими і ровесниками, цим самим має створити середовище для його соціалізації. За умов традиційного навчання не повною мірою забезпечується розширення педагогічно організованого простору життєдіяльності зростаючої особистості для її соціалізації. Ефективність соціалізації учнів початкової школи зростає, коли їх життєдіяльність відбувається в такому педагогічно організованому просторі, який постійно змінюється, тобто, в якому створюються ситуації, аналогічні до тих, що чекають учнів у дорослому житті. Тому так важливо з приходом дитини до школи створювати умови для її спілкування як з дорослими, так і з ровесниками у всіх видах їх діяльності. Тільки через діяльність в колективі кожний його член входить у суспільство, тільки в діяльності відбувається його соціалізація.

Як показало дослідження, у молодшому шкільному віці ефективні умови для взаємодії учасників навчального процесу створюються у процесі використання інтерактивного навчання, яке передбачає діалогічність, діяльнісно-творчий характер, підтримку індивідуального розвитку дитини, надання їй самостійності в ухваленні рішень, творчості, виборі змісту і способу навчання та поведінки.

Теоретичні аспекти сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначення найбільш ефективних для вирішення навчальних завдань висвітлено у працях російських (О. Коротаєва, Г. Мітіна, Г. Самохіна, С. Стил'к, Н. Суворова, Г. Шевченко) та українських (Г. Коберник, О. Комар, А. Мартинець, Л. Пироженко, О. Пометун, Т. Ремех, М. Скрипник та ін.) учених.

Нам імпонує трактування О. Пометун, що інтерактивне навчання – це таке навчання, за якого засвоєння матеріалу відбувається в результаті спілкування між тими, хто вчить, і тими, хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання і досвід, і тими, хто їх набуває. У процесі такої організації навчально-пізнавальної діяльності її учасники набувають (опановують) усіх видів людської діяльності, тобто мети й змісту навчання. Проте у цьому випадку засвоєння людської діяльності відбувається у процесі спілкування й через спілкування. «...Навчання ми можемо визначати як спілкування, у процесі якого і через яке відбувається відтворення та засвоєння всіх видів

людської діяльності» [5, 20].

Інтерактивне навчання виконує такі важливі виховні функції: нормативну, що відбиває освоєння школярами норм соціально-типової поведінки (спілкування як нормативний процес); пізнавальну – набуття школярами індивідуального соціального досвіду у процесі спілкування (спілкування як пізнавальний процес); емоційну, що характеризує спілкування як афективний процес; актуалізуючу – реалізація у спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості школяра.

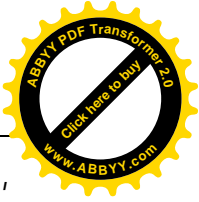
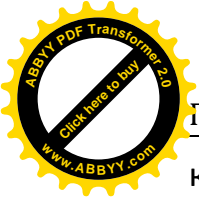
Завдяки виховним функціям, впливу на становлення самосвідомості та моральних установок, на формування стандарту й стилю життя, навчальній взаємодії значну роль відіграє соціалізація особистості молодшого школяра.

Спілкуючись із ровесниками у процесі інтерактивного навчання, дитина молодшого шкільного віку відчуває приплив певним чином забарвлених емоцій – від ніжності до ненависті, завдяки чому у процесі спілкування люди передають не тільки текст, а й емоційний підтекст, що посилює чи послаблює зміст тексту. У процесі змістовного спілкування учні вчать його культури, вчать встановлювати довірливий контакт з однолітками, бути толерантними до думок інших членів колективу.

За умов навчальної взаємодії відбувається організація життя та діяльності колективу на основі поєднання управління, самоуправління та саморегуляції. Запропоновані для спільного вирішення проблемні завдання вимагають від учнів самостійних рішень під час обміну думками, у процесі чого розвивається критичність мислення: здатність людини самостійно аналізувати інформацію, визначати її сутність, порівнювати з іншою інформацією і робити власні висновки; уміння бачити помилки або штучні спотворення в аргументації партнерів та в інших джерелах інформації; переглядати свої позиції, прагнення до пошуку більш оптимальних рішень, дій, висновків у конкретних ситуаціях.

Водночас у цьому навчальному середовищі формуються такі показники соціалізованості, як принциповість, сміливість в обстоюванні своїх позицій, віра у свої можливості; відкритість до сприймання інших поглядів, повага до їх різноманітності [1, 37].

У процесі інтеракції учень починає критично ставитися до себе, виявляти власні помилки та адекватно ставитися до них, проявляти сумнів щодо будь-яких «єдино правильних» рішень, висновків у процесі навчання; намагатися самому розбиратися у правильності певних тверджень, висновків, рішень; прагнути знаходити

кращі варіанти вирішення навчальних завдань, вносити щось «своє», намагатися аргументовано висловлювати свої думки, поважати думки і пропозиції партнерів; вчиться співпрацювати з іншими для знаходження спільного рішення.

Ефективність впливу інтеракції на соціалізацію молодших школярів досягається за умови, якщо враховуються психологічні закономірності й особливості спілкування учнів у цьому віковому періоді їх розвитку. Тому через організацію навчальної взаємодії учасників навчання у навчально-виховному процесі школи можна по-новому вплинути на процес становлення особистості молодшого школяра, підвищити його ефективність, спрямувати його на розвиток учня.

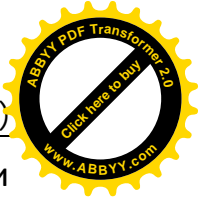
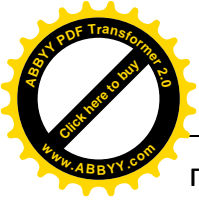
Як стверджує О. Пометун, така форма організації навчальної діяльності молодших школярів – це основний засіб інформативного впливу на дітей, важливий засіб обміну інтелектуальними та моральними цінностями. Дослідження переконують, що у процесі міжособистісного спілкування в парах, малих групах тощо відбувається найбільш природний і невимушений розвиток взаємовідносин, їх вияв та реалізація.

Спілкування з ровесниками в умовах інтерактивного навчання є нестандартним, вільним, ініціативним. У процесі висловлення учень учиться формулювати речення, які виражають його думку, дитина не соромиться однолітків у разі неправильного висловлювання. Спілкування з ровесниками включає управління діями партнера, їх контроль, показ своїх зразків, порівняння із собою тощо.

Інтерактивне навчання, на відміну від фронтальної та індивідуальної форм організації навчально-пізнавальної діяльності, не ізолює учнів один від одного, а, навпаки, дозволяє реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співробітництва. Відомо, що школярі можуть зазнавати труднощів під час усної перевірки знань, якщо її здійснює вчитель. Досвід роботи вчителів доводить, що ці небажані прояви в умовах інтерактивного навчання зводяться до мінімуму.

Як свідчить шкільна практика, у процесі навчальної взаємодії активізується діяльність усіх без винятку її виконавців. Психологи пояснюють це тим, що «одна з найважливіших характеристик людини у групі полягає в тому, що вона звертається до своєї групи як до джерела орієнтації в навколишній дійсності» [5, 103].

Висновки. За умов інтерактивного навчання дитина потрапляє у сприятливе середовище, в якому почувається захищеною від дорослих, від тих, хто категорично буде її оцінювати. У такому середовищі вона

позитивно сприймає товариську допомогу і сама вчиться допомагати товаришу в потрібну хвилину: пояснити, перевірити, порадити. У такому середовищі складаються товариські взаємовідносини, створюються ефективні умови для формування культури спілкування, співпраці, виховання наполегливості, що є необхідним для орієнтації в самостійному житті після закінчення школи.

Як стверджував Л. Десев, «процес безпосередньої соціальної взаємодії, що відбувається в малій групі і створює соціальне мікросередовище людини, є надзвичайно сильним фактором формування і виховання особистості...» [1, 165].

Отже, за умов навчальної взаємодії створюється сприятливе середовище для соціалізації особистості молодшого школяра.

Подальші дослідження варто присвятити розробці методик організації навчальної взаємодії під час вивчення конкретних навчальних предметів з урахуванням вікових особливостей учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Десев Л. Психология малых групп / Л. Десев. – М. : Прогресс, 1979. – 208 с.
2. Кон И. С. Открытие Я / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1978. – 367 с.
3. Кон И. С. Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 207 с.
4. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : [монографія] / Т. В. Кравченко. – К. : Фенікс, 2009. – 416 с.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко – К. : А.С.К., 2003. – 192 с.

РЕЗЮМЕ

Г. И. Коберник. Социализация личности младшего школьника в условиях учебного взаимодействия.

В статье раскрыто содержание понятия «социализация» личности, её структура. Сделана попытка обосновать, что благоприятная среда для социализации детей младшего школьного возраста образуется в условиях интерактивного обучения.

Ключевые слова: социализация, младший школьник, интерактивное обучение.

SUMMARY

G. Kobernyk. Socialization of elementary school children personality in the conditions of instructional interaction.

Essence, structure, pedagogical conditions and effective ways of socialization of rural elementary school children are considered in the article.

Key words: socialization, elementary school children, instructional interaction.